

Klokken er fem minutter før tolv

I artiklen redegøres bl.a. for den illegale presse i Thy under besættelsen. Artiklens forfatter var selv aktiv modstandsmand og lægger ikke skjul på, at artiklen er skrevet for at hjælpe med til at give en bedre forståelse af besættelsestiden.

At være ung dansker dengang var en mærkelig og forstemmende oplevelse. Der var tyskere overalt i deres grønne uniformer, og de ville bestemme alt om vores liv. Vi var indespærret i 5 år. Regeringen gik i samarbejde med fjenden, og politiet slog hårdt ned på danskere, som ikke ville følge denne samarbejdspolitik. Og denne samarbejdsregering blev genvalgt med stort flertal i 1943. Dansk industri og skibsværfter producerede for tyskerne. Danske fagforeninger sendte arbejdere til Tyskland. Ca. 8000 danskere meldte sig til Waffen SS, og vist ca. 3000 til tyske hjælpekorps. Indenrigsministeren sendte instruks til embedsmænd, at de skulle omgås tyske officerer og embedsmænd selskabeligt.

Der kunne nævnes andre uhyrlige ting. Kongen havde før krigen tildelt Göring Storkorset af Dannebrog. Under krigen fik en række tyske embedsmænd Kommandørkorset. – Forstå det, hvo der kan (modstandsfolk fik ingen danske ordener). Vi skulle føde langt over 200.000 soldater her i landet, foruden at Tyskland fik hele vores landbrugseksport. Der var censur, som danskere selv styrede. Skrift eller tale – måtte ikke være nedsættende om tyskerne. Telefonen blev måske aflyttet. Engelsk radio måtte ikke aflyttes, tyskerne satte støj-sendere på.

Prøver man at stille et regnestykke op, vil man hurtigt finde ud af, at Danmarks

hjælp til Hitlers krig var meget større end det forholdsvis beskedne bidrag, som modstandsbevægelsen kunne yde til hjælp for de allierede. Men efter krigen var de fleste vist enige om, at det var bydende nødvendigt dengang at komme i gang med modstand mod den førte politik.

Noget af det første måtte være at udgive illegale skrifter med oplysninger om, hvad der egentlig foregik. Der var streng straf for at være i besiddelse af illegale skrifter, hvilket desværre var årsag til, at mange brændte dem i stedet for at give dem videre. Om det var tyskernes trusler eller en følelse af afmagt, det vides ikke. Men hovedparten af befolkningen lukkede øjnene for, hvad der foregik.

Dersom man i et selskab begyndte at snakke om nazisternes gerninger, så blev der straks stille i stuen. Ingen ønskede at drøfte dette emne. Alligevel kom der en modstandsbevægelse, men det gik trægt. Thy og Mors fik forbindelse til SOE, som var en hemmelig britisk organisation til hjælp for de besatte lande. Men det skete først februar 1944.

Men illegale blade var nødvendige for at informere om nazisternes ugerninger. Her var Thy og Mors med allerede fra 1941. Det kan vi takke to svogre for (gift m. døtre af Gisselbæk i Skjoldborg). Lærer Peters-Lehm, Haring, og lærer Arne Aabenhus, Skjoldborg, begyndte at ud-

Arne Aabenhus som lærer 1962 (billedet udlånt af DATS). Han blev født 18. oktober 1913 i Fjellerup på Djursland og gift 1940 med Anna Gisselbæk, født 1919 i Kallerup. Fik læreruddannelse på Nr. Nissum Seminarium 1931-35 og var fastansat ved Skjoldborg skole 1938-46. Lærer ved Kofoeds Skole i København 1946-48; ansat sammen med Anna på Folkungskolen i Gråsten 1948, senere Gråsten Skole, hvor han sluttede som viceinspektør i 1973.

Aabenhus ledede i Skjoldborg især pige-, men også karlegymnastik og blev formand for 2. hovedkreds (Thisted) af Thisted Amts Gymnastikforening – i den forbindelse initiativtager til de store nationale amatørskuespil på Thisted Stadion, Sjørringvold m.fl. steder. Formand for Dansk-Nordisk Ungdomsforbund 1941-46. Aktiv i Dansk Samling, herunder folketingskandidat i Hurup-kredsen. Var i 1948 medstifter af Dansk Amatør Teater Samvirke (DATS), hvor han var landssekretær 1948-51 og forretningsfører 1951-78 (fra 1973 ansat på fuld tid). Leder af forlaget DRAMA 1966-85.

I årenes løb har Arne Aabenhus været drivkraft i en række tiltag inden for det folkelige kulturliv. Så sent som i 1995 var han initiativtager til og projektleder for Genforeningsspillene.

sende et illegalt, duplikeret skrift, som de gav navnet »Vi klipper af den frie presse.« Dette blad udsendtes periodevis fra 1941 og indtil 1944. »Klokken er fem minutter før tolv« udsendtes hver uge fra september 1944 til maj 1945 og var det mest udbredte illegale blad i Thisted Amt. I Thisted by udkom Sorte Bog og Sorte Avis kun i få eksemplarer.

Men tyskerne overvågede de to lærere. Gestapo besøgte Harring Skole, men det lykkedes Peters-Lehm at flygte til Sverige. Han kom hjem med Den Danske Brigade 1945. Gestapo fængslede Aabenhus 1944 for foredrag, de ikke kunne lide. Men man opdagede ikke hans bladvirksomhed. I juli måned blev han løsladt. Så gik han under jorden og flyttede til Djursland, hvor bla-

»Klokken er fem minutter før tolv«
Nr. 25 – 9. april 1945

Da Knud Lavard segnede om i Haraldsted skov hin nytårmorgen i 1131 – dødelig såret af Magnus's forrædersværd, vældede der en kilde frem, i hvis vande syge kunne blive helbredede. Således fortæller et af de smukkeste sagn i vor historie, der også beretter om, hvordan denne udåd blev en forpligtelse for retsindige Danske til at tage et opgør med de mænd, der repræsenterede uretten.

Vi har i dag mange, der som Knud Lavard er faldet for Magnus's sværd. Enhver Dansker kan nævne navne. – Venner og kammerater, slægtninge og bekendte. – Kornet Vesterby, digterpræsten Kaj Munk, Sønderborg-læreren Herman Bove, redaktør Peter de Hemmer Gudme – for blot at nævne nogle enkelte.

De faldt som regulære soldater bag jorddiger og på landeveje, om morgenen den 9. april 1940, da vor frihedskamp tog sin begyndelse. Eller de torpederedes på danske skibe, mens de førte forsyninger frem til vore allierede. De faldt som irregulære soldater på øde bakketoppe, eller trafikerede gader. De faldt på fabriksgårdens asfalt - eller blev til livløse legemer foran en grå cementmur, der endnu bærer spor af den kugle, der fik hjertet til at standse.

Fra hver, der faldt, piblede en kilde frem, voksede og forenede sig med andre. Blev til en strøm, i hvis vande vi lægte det skammens og æreløshedens sår, som fulgte på vor holdning før krigen, – blev konsekvens hin morgen, da solen strålede i årets første forårmorgen, uden at vi kunne øjne den. I den blodrøde strøms vandspejl, ser vi forpligtelsen til vor kamp mod uretten og inspirationen til at sætte alt ind for, at deres kamp ikke skal standse, før den er ført til sejr. De gav deres liv for at nedkæmpe uret og terror, og for at bygge et samfund på ret og tryghed. I det håb - og den bøn til Gud - at vi må findes værdige til at fortsætte deres kamp, som faldt, ærer vi i mindet hver den, som fandt sit Haraldsted i kamp for landets frie fremtid.

*Guds fred med vore døde i Danmarks rosegård.
Guds fred med dem som bløde af dybe hjertesår.*

Den 9. april – i historiens lys

Blader vi i Danmarks historie er det mærkeligt at se, hvordan bestemte data har fået indvirkning på udviklingen i vort land. -15. juni er en fremgangens dato - der er en egen sejrsfanfare over dagen. En anden mærkedag, som vi husker knap så gerne, er 9. april. Mand og mand imellem vil man måske tro, at det først var i 1940, datoen trådte ind i vor historie. Men nej, så langt tilbage som 1440 træder den frem og får en hæmmende indflydelse på udviklingen i vort samfund. 9. april dette år kronedes Kristoffer af Bayern til Danmarks konge, en konge, der frygtede den frie bondes stilling og derfor ville kue ham. Hans indstilling førte til kamp med de jyske bønder, der blev besejret i foråret 1441. Visen om kampen kender alle. Den slutter: Tilbage stod de Vendelboer, de ville ikke fly.

Næste gang vi træffer datoen er i 3-årskrigen i slaget ved Bov. Danskerne slog oprørerne, og kampen ville være endt, om ikke vor sydlige nabo blandede sig ind.

Knap 100 år efter er 9. april så vor sorgens dag. – Så lammende var slaget den 9. april 1940, at det tog os et par år at rejse os til den kamp, som måtte til, for at vi efter krigen kan se hinanden og verden frit i øjnene, uden at blues ved det.

Et må og skal stå fast for os alle – at vi ikke efter denne krig, må få sådanne tilstande herhjemme, som igen kan afstedkomme så ubodelige skader, som de sidste 5 år.

det blev fremstillet indtil sidst på året 1944. Derefter flyttede han til Mors og tog ophold på »Højgård« i Solbjerg hos enkefru Søndergård. Her var to sønner, som gerne ville hjælpe med trykningen. Bladet udkom i hver uge, ca. 4 sider i A4-format.

»Fem minutter før tolv« udkom i alt i 30.000 eksemplarer, og det krævede en anseelig mængde papir. Men de mennesker, der ønskede, at bladet skulle udkomme, skaffede penge til bladet. Meddelere i området skaffede, foruden lidt lokalt stof, små bidrag til driften. Henry Christensen var involveret med stof og omdeling. Nu kaldte Aabenhus sig gartner Peder Larsen og var os til stor hjælp. Falske legitimationskort fik vi af ham.

Så kunne man jo spørge, hvordan med stof til et blad, som gerne skulle oplyse om de virkelige begivenheder her i landet og ude i verden. Aabenhus var formand for Dansk-Nordisk Ungdomsforbund og havde kontakter her. Jens Kirk, Thousgård i Skinnerup, satte ham i forbindelse med Frode Jakobsen, der arbejdede med at opbygge informationsnet på landsplan. Hvor utroligt det end lyder, så kunne man i begyndelsen abonnere på Göteborg Handels- og Sjøfartstidning og her finde udlandsnyheder, men det blev selvfølgelig stoppet.

Harring og Stagstrup lå jo centralt imellem de to læreres gamle adresser. Derfor var der flere her, som bidrog med penge og stof til bladet. Efter krigen kom trusler om sagsanlæg for bladets meddelelser om samhandel med tyskerne. Men oplysningerne

var rigtige nok, så der skete ingenting. Men meddelelserne holdt lav profil efter krigen, for det var ikke populært at have haft forbindelse med bladet, som havde bragt mange meddelelser om unational adfærd.

Da Peters-Lehm flygtede til Sverige, stod Harring Skole tom. Så brugte vores gruppe loftet til lager for våben og sprængstoffer. Henry Christensens far var nærmeste nabo, han var sognerådsformand og havde nøglen til skolen.

Danske ofre

Myrdet af tyskerne. Faldne 9. april 1940 og 29. august 1943. Døde i fængsler og KZ-lejre. Dræbt ved clearing-mord og folkestrejke. Bombardementer og omkomne søfolk: I alt ca. 4.000.

Ca. 13.000 danskere sad i tyske KZ-lejre, heraf ca. halvdelen i Frøslevlejren. Danskere, fængslet i KZ-lejre i Tyskland, var skadet på legeme og sjæl af de forfærdelige forhold, som var her, og mange døde tidlig af sygdom eller begik selvmord.

Ca. 18.000 danskere var flygtninge i Sverige.

Efter afslutningen af krigen kom der et såkaldt nationalt retsopgør. Men meget uretfærdigt. Regeringen og politikerne, der var ansvarlige for samarbejdspolitikken, gik helt fri. Men mange andre danskere fik strenge straffe for samarbejde af forskellig art med tyskerne.

NOTE:

Hvis man vil vide mere om besættelsestiden, som den afspejles i det illegale blad fra Mors og Thy, henvises til Bent Søndergaards bog »Klokken fem minutter før tolv« (Frihedsmuseets Venners Forlag, 1985). Miljøet

omkring bladet rekonstrueres og formidler et udførligt indblik i den illegale presses vilkår i Danmark og modstandskampen i almindelighed - set fra en bestemt geografisk synsvinkel.